

УДК 1(321:01)

Кострюков С. В.,
доктор філософських наук, доцент, професор
кафедри цивільного та господарського права,
ДВНЗ «Національний гірничий університет»
(Україна, Дніпропетровськ), Kostryukov@mail.ru

Влада як результат координації колективних дій

У світовій практиці у соціальних та гуманітарних науках поняття колективу та похідне від нього поняття колективної дії витлумачують на засадах критики теорії масового суспільства, щодо якого тоталітаризм виступає лише одним із можливих проявів. Колектив є самоврядною соціальною спільнотою, яка може утворювати, а може і не утворювати певні надколективні організаційні структури. Особливо показовим переосмислення поняття колективу виявляється на фоні переосмислення феномену влади – вже не як інструменту примусу і нав'язування своєї волі підлеглим, але як результату здобуття легітимності у вільній суспільній комунікації. Влада діє в межах формальних структур, визначає поведінку людей за допомогою стимулів і санкцій, системи статусів, посад, престижу. Поняття влади в людському суспільстві, відображаючи принцип ієрархічності між людьми і колективами, виступає у вигляді владних відносин, котрі, в свою чергу, можуть розглядатися як процеси владарювання та підкорення. небезпека масового суспільства полягає в тому, що воно завжди зберігає, як альтернативу демократії, можливість цілком інтегрувати людину у жорстку тоталітарну структуру, позбавляючи людину поліваріантності як смислової, так й діяльної.

Ключові слова: влада, колективна дія, культура, масове суспільство, організація, демократія, тоталітаризм.

Тривалий час поняття колективу у вітчизняному суспільствознавстві асоціювалося з радянською ідеологією колективізму і кодексом поведінки радянської людини як будівника комунізму. Таке ангажоване розуміння цього поняття було виправданим у часи безальтернативного панування комуністичної партії, однак воно не лише морально застаріло після падіння напівтоталітарного режиму та створення незалежної української держави, але й прямо і явно суперечить новому курсу української держави на декомунізацію та відповідним настроям переважної частини українського суспільства. Але, крім політичної складової, варто звернути увагу на суто науковий бік питання – і тоді з'ясовується, що у світовій практиці у соціальних та гуманітарних науках поняття колективу та похідне від нього поняття колективної дії витлумачують на засадах критики теорії масового суспільства, щодо якого тоталітаризм виступає лише одним із можливих проявів. Тоді і з'ясовується, що колектив – це не стільки одиниця («бойовий загін») масштабних соціальних організацій, скільки самоврядна соціальна спільнота, яка може утворювати, а може і не утворювати певні надколективні організаційні структури. Особливо показовим переосмислення поняття колективу виявляється на фоні переосмислення феномену влади – вже не як інструменту примусу і нав'язування своєї волі підлеглим, але як результату здобуття легітимності у вільній суспільній комунікації.

У вузькому традиційному розумінні – поняття влади стосується насамперед політичної влади, зокрема державної. Вона тісно пов'язана з поняттям політичного панування, що розглядається як політично-правова гарантія певного типу економічних відносин, а також взаємопов'язана з поняттям «керівництво». У широкому розумінні влада ще й авторитет [4], тобто підпорядкування в основному без примусу суб'єкта влади; він управляє або розпоряджається діями інших людей на основі духовної, моральної домінації. В Українській радянській енциклопедії влада визначається як цілеспрямований вплив класу, групи або людини (носіїв влади) з допомогою

певних засобів (знарядь влади) на підвладних (клас, групу, особу), внаслідок чого «підвладна сторона змушена виконувати владу носія» [5]. У прямому розумінні влада є однією з функцій уряду і його органів, суспільства і його органів, глави сім'ї тощо, що полягає в примусовому узгодженні діяльності осіб, що входять в одну державу, суспільство, сім'ю, з інтересами і діяльністю держави, суспільства або сім'ї.

Отже, широке розуміння влади включає в себе всю систему влади, основою якої є волевиявлення народу або певної соціальної структури, групи тощо. Волевиявлення виступає як джерело влади і як сама влада, яка може, не вдаючись до організації своєї власної волі, безпосередньо прийняти владне рішення, яке стане нормою для всіх учасників цього вольового акту. Таким широким владним рішенням є, наприклад, всенародний референдум з певних проблем життя суспільства. Вузьке уявлення про владу – це її організаційний аспект, функціональне владне навантаження, що виступає здебільшого у правовій формі, наприклад, влада інститутів політичної системи суспільства, а в суспільній організації – влада обраних нею органів. На цьому акцентують західні політологи. Розуміння влади в широкому і вузькому уявленні дає змогу правильно орієнтуватись у її системі, механізмах, політично зріло брати участь в її формуванні та реалізації. Тим самим механізми реалізації влади розкриваються через аналіз конкретики колективних дій причетних до функціонування владних структур особистостей.

Влада діє в межах формальних структур, визначає поведінку людей за допомогою стимулів і санкцій, системи статусів, посад, престижу. Принципи, цілі і норми колективних дій завдані в цьому просторі гласним (законодавство) і негласним (адміністративні інструкції і циркуляри) правом. У цілому, проблема влади полягає у пошуках відповіді на три запитання: 1) кому дана влада служить? (суть влади); 2) у чийх руках вона знаходиться? (зміст влади); 3) які її організації, апарат та методи? (форма влади).

Основне завдання влади у традиційному її розумінні – примусити різними способами всіх незгідних до узгодження їх діяльності і вчинків, або навіть їх припинення або заборони цієї неузгодженої діяльності. Освячена правом влада є легітимною. Легітимна влада поділяється на три типи, що різняться між собою рівнем правомочності. М. Вебер розрізняв три типи владного панування: раціональний, традиційний, харизматичний [3]. Харизматичне панування спирається на харизму – тобто на певну суму особливих рис людської особи, які вирізняють її з-поміж звичайних людей і підносять дану особу над іншими людьми завдяки її певним талантам, волі, характеру вождя. Традиційний тип – один з найстаріших типів. Його ранні форми – геронтократія і патріархат. Апарат панування в цих формах теж дуже обмежений, побудований на особистому довір'ї, відданості старійшинам чи голові роду, вождеві. З розвитком соціально-економічних відносин, науково-технічним поступом, зростають масштаби й обсяг владних відносин, потреба в численному адміністративному апараті, що знаходить своє відображення в новому типі панування – раціональному. Воно спирається на віру і слухність існуючого юридичного порядку, в його основі дотримання правил і принципів, юридичних норм і функціональна компетентність керівників.

Головними принципами реалізації влади є принципи переконання, примусу, принцип розподілу влади. Принцип розподілу влади був висунутий вперше Дж. Локком і Ш. Монтеск'є. У праці «про дух законів» Ш. Монтеск'є, описуючи державний устрій Англії, зазначав, що у всякій державі є законодавча, виконавча і судова влада. Успішніше функціонування держави можливе лише у випадку, коли вся ця влада розділена, бо все б загинуло, якщо б в одній і тій же особі або установі «...були б поєднані ці три влади: влада створювати закони, влада приводити у виконання постанови загальнодержавного характеру і влада судити злочини...» [12, с. 290–291]. Водночас існують і інші думки, так, наприклад, Р. Арон, М. Бурдо пропонують розподіл влади на законодавчу і адміністративну, перша є владою у всій її повноті і суверенітеті, друга – похідна від першої, підпорядкована їй. Причому, тут об'єднують законодавчу і виконавчу владу, а судова включається в адміністративну владу. Існує також концепція плюралізму влади, з якою виступив Р. Арон. У ній відбито соціологічний підхід до влади, тобто виділяється крім державного, й інші різновиди влади – економічна, соціальна, політична. Р. Арон вважає, що суб'єктом влади може виступати будь-яка суспільна група або особа, бо він не бачить зв'язку між розподілом багатства і влади, оскільки це різні речі, не пов'язані між собою. Влада не є глобальним неподільним монолітом, вона розпорощена серед великої маси власників, інституцій. Засіб збільшення стабільності влади – це персоналізація влади, або, за веберівською термінологією – збільшення її харизматичного характеру. Нарешті, марксизм притримувався поглядів єдності влади в пролетарській державі, названій диктатурою пролетаріату (законодавча, виконавча і судова влади є об'єднаними).

Важливою проблемою влади є питання норм реалізації влади, тобто етика влади. Ця проблема дуже складна і делікатна. Досить навести давній вираз: перший принцип влади – не мати принципів, щоб уявити собі складність проблеми. З даної проблеми цікавим є міркування італійського мислителя Н. Макіавеллі в його знаменитій праці «Володар». Він вважав, що князь (під ним він розумів верховного правителя) повинен бути подібним до двох звірів – лева і лисиці, бо розумний правитель не повинен залишатись вірним своєму слову, обіцянці, якщо це шкодить його інтересам і якщо відпали причини, що призвели до прийняття слова чи обіцянки і турбуватись немає чого, бо «прстойний привід порушити обіцянку завжди знайдеться» [10, с. 351].

Таким чином, поняття влади в людському суспільстві, відображаючи принцип ієрархічності між людьми і колективами, виступає у вигляді владних відносин, котрі, в свою чергу, можуть розглядатися як процеси владарювання та підкорення. Владні відносини пронизують всі рівні суспільних взаємодій. Як справедливо відмітив Б. І. Хатунцев: «Від колиски майже до могили ми владарюємо і підкоряємося. Владарюванням і підкоренням наповнене наше життя» [18, с. 10–11]. Водночас, саме владні відносини не просто надають конкретики нашим уявленням про свободу, але виступають важливим механізмом її реалізації. Ключове значення тут відіграє рівень розвитку культури особистості та культури колективної дії у суспільстві. Така культура лише частково може бути досягнута через дослідження технологій забезпечення успішної організаційної поведінки.

При дослідженні реалізації колективної дії у сучасному суспільстві розгляд проблеми культуротворення у її вимірі з позиції свободи виводить нас на проблему інституціалізації свободи культуротворення, яка конкретизується у таких соціально-філософських та філософсько-політичних проблемах як застереження від «вестернізації» та засилля масової культури, подолання «технократизму» та комерціалізації творчості, оптимізація дієвості (бездієвості) адміністративного ресурсу, роль громадських організацій та творчих спілок у розширенні та поглибленні свободи культуротворення тощо. За цього базовою є проблема зміни механізмів культуротворення у сучасному глобальному масовому суспільстві, а її похідними і складовими – проблеми технологізації культуротворення та шляхів подолання диктату ієрархічних способів цієї технологізації. Оскільки, свобода дії означає не що інше, як здатність приймати рішення не просто свідомо, але і зі знанням справи, тому, на нашу думку, саме інституціалізація задає гарантоване «знання справи».

На першому плані такої технологізації виявляється роль держави як основного її інструменту та контролера, з яким має співвідноситись практично будь-яка ситуація реалізації свободи. Досить відомий дискурс сили, що проявляється у відношеннях освоєння, змушує говорити про свободу у відповідних термінах: «...панування в тій або іншій формі є необхідний елемент свободи» [2, с. 152]. Також і класик філософії прагматизму Дж. Д'юї стверджує: «Свобода є реальна влада робити визначені речі». Тому «вимога свободи – це вимога влади» [9, с. 127]. Але шляхи реалізації влади можуть бути різними. У ракурсі проблеми свободи слід розглянути щонайменше відмінність інституціалізованої реалізації свободи культуротворення у тоталітарній та демократичній державі, відмінність інституціалізованої реалізації свободи культуротворення у ракурсі різних версій глобалізму, а також – відмінність інституціалізованої реалізації свободи культуротворення за сценарієм етатизму та сценарієм громадянського суспільства.

Одним з перших масовий характер сучасного суспільства як пов'язаний з технологізацією культуротворення почав аналізувати К. Ясперс [20]. Спочатку Ясперс осмислює це питання в рамках національної проблеми німців, які пройшли через досвід нацизму як різновиду тоталітаризму. Приділяючи, як уже зазначалося, головну увагу розгляду свободи як головного принципу людського існування, а слідом за нею – і відповідальності за цю свободу, Ясперс цілком у душі екзистенціалістів спочатку визнає відповідальність перед собою, ігноруючи суспільство, але вже в 60-ті рр. починає говорити про вплив людини на суспільство і зворотній вплив. Оцінивши післявоєнну ситуацію тогочасної Німеччини, Ясперс звернувся до ідеї політичної відповідальності, хоч поряд з нею виокремив ще три форми відповідальності: кримінальну, моральну та метафізичну (відповідальність перед Богом). «Неучасть у формуванні устрою влади, в боротьбі за владу в сенсі служінню праву є головною політичною відповідальністю, що є в той же час і відповідальністю моральною» [19, с. 20]. Ясперс вважає, що політична відповідальність народу присутня завжди. Кожний із індивідів, що утворює народ, відчуває на собі наслідки дій політиків та громадян тієї держави, під владою якої він знаходиться. Тому кожна людина

відповідає разом з іншими за те, як ними керують. Народ постає як колектив, який завжди відповідальний за свій життєвий устрій. Він завжди здатен бути творцем свого буття. Таким чином, відповідальність у пізнього Ясперса виступає як категорія соціальної філософії, і людина постає не лише як екзистенційний суб'єкт, а як істота, що змінює навколишній світ, створячи культуру. Водночас, перетворення індивіда на представника маси нівелює його екзистенційну сутність, позбавляє свободи.

Екстраполюючи це бачення на суспільство, К. Ясперс вважає, що: «Маса як натовп окремих один від одного людей, які у своїй єдності утворюють деяку спільність, як тимчасове явище, існувала завжди. Маса як публіка – типовий продукт визначеного історичного етапу; це пов'язані сприйнятими словами і думками люди, не розмежовані у своїй приналежності до різних прошарків суспільства. Маса як сукупність людей, розставлених усередині апарата для упорядкування існування таким чином, щоб вирішальне значення мала воля і атрибути більшості, є постійно діючою силою нашого світу» [20, с. 313].

Тоталітаризм постає як доведений до крайнощів модернізм–індустріалізм, тоді як основою сучасної демократії є постмодерн, постіндустріальне суспільство, які утверджують ідею культурного розмаїття. Відповідно переосмислюється і феномен мас та їх роль у культуротворенні. Докладно проаналізував як теоретичні засади переходу від тоталітаризму до демократії, так і історичний шлях українського суспільства у цьому напрямі В. П. Андрущенко у своїй спеціальній монографії [1].

Як справедливо зауважує В. С. Пазенок, демократія у сучасному розумінні являє собою систему державних, громадянських, ідеологічних інституцій, покликаних не лише забезпечити народоправство, але й створити всі необхідні умови для цивілізованого життя людей [14, с. 414]. Тому демократія не може задовольнитися своєю політичною формою (правова держава), вона набуває значення соціальної демократії, тобто суспільної системи, яка безпосередньо і на гідному людині рівні задовольняє її розумні потреби. Демократія, яка не виражає життєві інтереси людей, позбавляється їхньої підтримки, приречена на те, щоб виконувати ритуальну роль, бути формальною, удаваною. З іншого боку, В. С. Пазенок підкреслює, що виключно важливе значення власної демократичної традиції у справі формування політичної культури суспільства [14, с. 417–418]. Адже демократія – не лише ознака політичного режиму, спосіб існування владних структур, але й система соціальних культурних символів, що відбивають менталітет народу.

Небезпека масового суспільства полягає в тому, що воно завжди зберігає як альтернативу демократії можливість цілком інтегрувати людину у жорстку тоталітарну структуру, позбавляючи людину поліваріантності як смислової, так й діяльнісної. Інтегрована людина живе в суспільстві без реальної опозиції. «Опозиція» постає тоді лише як гра смислів, котрі не мають реального референта. Альтернатива у індустріальному масовому суспільстві цілковито відсутня: відбувається цілковите нав'язування «способів гри» та правил цих ігор. Хоча, начебто, буржуазія і пролетаріат, як опозиційні класи, залишаються основними соціальними спільнотами, але структура і функції цих класів змінилися настільки, що вони вже не можуть бути агентами історичних трансформацій, вважає

Г. Маркузе [11]. Основними чинниками цієї ситуації є створення у індивіда хибних й ілюзорних потреб задля успішного функціонування та стабільності індустріальної системи.

Слід зауважити, що взагалі для усього незахідного світу, проєкт модернізації в душі індустріалізму постає проєкт Заходу – так звана «вестернізація», яка не лише поширювала певні культурні зразки, але й нищила інші, як у Китаї під час «культурної революції». Подолати її крайнощі мав проєкт «постмодерну», який виводив на перший план особистість та культурне розмаїття.

Втім, М. Хардт та А. Негрі бачать альтернативою тоталітаризму і вестернізації, передусім, бунт проти адміністративних структур і світової революцію громад у душі Маркса [17]. Лише у такий спосіб, вважають вони, можна утвердити дійсну множинність як основу справжньої демократії, множинність, яку не поглинатиме світова імперія глобалізму.

І все ж видається більш раціональним і реалістичним здійснювати такі «революції» у своєму близькому життєвому світі. На наш погляд, мова має йти швидше про оптимізацію дієвості (а за потреби і бездієвості) адміністративного ресурсу, про посилення ролі громадськості, громадянського суспільства, зокрема ролі громадських організацій та творчих спілок у розширенні та поглибленні свободи культуротворення. Плідні дослідження в цьому напрямі вже здійснено Ю. Габермасом [6–8] та Акселем Гонетом [21–22]. Слід не нищити адміністративний ресурс, а навчитися використовувати його на благо громади. Своїми дослідженнями Ю. Габермас та Гонет з'ясовують передумови такого збалансування взаємин адміністративних структур і громадськості.

Для цього в філософський дискурс у роботах перш за все Ю. Габермасом вводиться поняття комунікації, в якій забезпечується вільне і водночас відповідальне спілкування двох (або більше) індивідів [15]. І якщо західноєвропейський інтелектуал уже цілком упокорився, оскільки лише його власна добра воля («етика переконань», за М. Вебером) може обмежувати його ж власну свободу, то він ще не зовсім готовий зрозуміти, навіщо він це робить, як слушно зауважує Манфред Рідель: «... той, хто знаходить свободу в безумовності своєї особистої відповідальності, забуває запитати про умови ситуації та наслідки своєї діяльності» [14, с. 83].

Таким чином, проблема свободи культуротворення в демократичному суспільстві постає як конкретне завдання постійного удосконалення інституційних механізмів такого культуротворення, до якого має бути залучена максимально можлива кількість громадян.

Юрген Габермас вважає, що механізмом, який легітимізує владу у демократичному суспільстві є вільний дискурс [7]. Саме у відкритому раціональному обговоренні (резонуванні) публічних проблем і виникає політика, а отже і влада демократичної держави. Усі суспільні інституції, в тому числі і політичні, базуються на діяльності громадськості, на її визнанні. Ю. Габермас при цьому намагається піднятися над суто психологічними мотивами визнання влади, і звертається до раціонального обґрунтування її визнання – саме розум може слугувати надійною основою як для стабільного суспільного консенсусу, так і для потрібних соціальних реформ. Звісно, тут відчувається дещо романтична ідеалізація розуму, але вона виглядає більш привабливо, ніж заклики до пошуків

іраціональної «волі народу», які чуємо від консерваторів. Адже саме гадана іраціональність цієї волі дає підстави «батькам нації» вирішувати самим за своїх «нерозумних дітей», «маленьких українців», що для них краще. Позиція Ю. Габермаса для нас особливо цікава, оскільки він свого часу здійснив масштабну спробу переосмислення марксизму в сучасних історичних умовах, яку виклав у спеціальному дослідженні «До реконструкції історичного матеріалізму» [6]. Тут він протиставив уже не класи пролетарів і буржуазії, а дві соціально-політичні сили – громадськість і бюрократію, а боротьба між ними зі сфери збройних зіткнень переходить у сферу демократичних процедур виборювання справедливих законів.

Таким чином, недоступні на перший погляд для «звичайного» громадянина питання влади виявляються не стільки фатально наперед визначеними законами функціонування масового суспільства, скільки завданнями його власної повсякденної роботи щодо втілення в життя цінностей демократії – і передусім завдяки активному і творчому включенню у мережу колективних дій.

Список використаних джерел

1. Андрущенко В. П. Організоване суспільство. Проблема організації та суспільної самоорганізації в період радикальних трансформацій в Україні на рубежі століть. Досвід соціально-філософського аналізу / В. П. Андрущенко. – К.: ТОВ «Атлант Ю Ем Сі», 2006. – 498 с.
2. Афиногенов Д. В. Свобода, наука, природа (Об истоках глобального экологического кризиса) // Общественные науки и современность. – 2001. – №4. – С.149–162.
3. Вебер М. Три чисті типи легітимного панування / М. Вебер; [пер. з нім. О. Погорілого] // Вебер М. Соціологія. Загальноісторичні аналізи. Політика. – К.: Основи, 1998. – С.157–172.
4. Власть // Большая энциклопедия. – СПб., 1901. – Т.5. – С.214.
5. Влада // Українська радянська енциклопедія. – К., 1978. – Т.2. – С.331.
6. Габермас Ю. До реконструкції історичного матеріалізму / Ю. Габермас; [пер. з нім. В. Купліна]. – К.: Дух і Літера, 2014. – 320 с.
7. Габермас Ю. Залучення іншого: Студії з політичної теорії / Юрген Габермас; [переклад з нім. А. Дахній]. – Львів: Астролябія, 2005. – 416 с.
8. Габермас Ю. Структурні зміни у сфері відкритості / Ю. Габермас; [переклад з німецької А. Онішко; редактор М. Прихода]. – Львів: Літопис, 2000. – 317 с.
9. Дьюи Дж. Общество и его проблемы / Дж. Дьюи [Пер. с англ. И. И. Мюрберг, А. Б. Толстова, Е. Н. Косиловой]. – М.: Идея-Пресс, 2002. – 160 с.
10. Макиавелли Н. Государь. Рассуждения о первой декаде Тита Ливия. О военном искусстве / Н. Макиавелли [Пер. с ит.]. – М.: Мысль, 1996. – 639 с.
11. Маркузе Г. Одномерный человек. Исследование идеологии развитого индустриального общества. – М.: «REFL-book», 1994. – 342 с.
12. Монтеск'є Ш.–Л. О духе законов / Ш.–Л. Монтеск'є [Сост., перевод и комментирование примечаний автора А. В. Матешук]. – М.: Мысль, 1999. – 672 с.
13. Пазенок В. С. Політична культура і демократія / В. С. Пазенок // Філософія політики. Хрестоматія: У 4-х т. – К.: Знання України, 2003. – Т.4. – С.414–423.
14. Рідель М. Свобода і відповідальність / М. Рідель [пер. з нім.] // Ситниченко Л. А. Першоджерела комунікативної філософії. – К.: Либідь, 1996. – С.79–83.
15. Хабермас Ю. Комунікативна дія і дискурс / Ю. Хабермас [пер. з нім.] // Ситниченко Л. А. Першоджерела комунікативної філософії. – К.: Либідь, 1996. – С.84–90.
16. Хайек Ф. А. Общество свободных / Ф. А. Хаек [Пер. с англ.]. – Лондон: Overseas Publications Interchange Ltd, 1990. – 309 с.
17. Хардт М. Множество: Война и демократия в эпоху империи / М. Хардт, А. Негри [Пер. с англ. под ред. В. Л. Иноземцева]. – М.: Культурная революция, 2006. – 559 с.
18. Хатунцев Б. И. О природе власти / Б. И. Хатунцев. – Саратов: Гублит, 1925. – 152 с.
19. Ясперс К. Вопрос о виновности: о политической ответственности Германии / К. Ясперс [пер. с нем.]. – М.: Прогресс, 1999. – 146 с.
20. Ясперс К. Духовная ситуация времени / К. Ясперс [пер. с нем.] // Ясперс К. Смысл и назначение истории. – М.: Политиздат, 1991. – С.288–418.
21. Honneth A. Kampf um Anerkennung. Zur moralischen Grammatik sozialer Konflikte / Axel Honneth. – Frankfurt a. M.: Suhrkamp, 1994. – 301 s.
22. Honneth A. The Critique of Power: Reflective Stages in a Critical Social Theory / Axel Honneth; [transl. by Kenneth Baynes]. – Cambridge, Mass.: The MIT Press, 1991. – 340 p.

References

1. Andrushhenko V. P. Organizovane suspil'stvo. Problema organizacii' ta suspil'noi' samoorganizacii' v period radykal'nyh transformacij v Ukraini na rubezhi stolit'. Dosvid social'no-filosof's'kogo analizu / V. P. Andrushhenko. – K.: TOV «Atlant Ju Em Si», 2006. – 498 s.
2. Afinogenov D. V. Svoboda, nauka, priroda (Ob istokah global'nogo ekologicheskogo krizisa) // Obschestvennye nauki i sovremennost'. – 2001. – №4. – S.149–162.
3. Veber M. Try chysti typy legitymnogo panuvannja / M. Veber; [per. z nim. O. Pogorilogo] // Veber M. Sociologija. Zagal'noistorychni analizi. Polityka. – K.: Osnovy, 1998. – S.157–172.
4. Vlast' // Bol'shaya enciklopediya. – SPb., 1901. – T.5. – S.214.
5. Vlada // Ukrai'ns'ka radjans'ka encyklopedija. – K., 1978. – T.2. – S.331.
6. Gabermas Ju. Do rekonstrukcii' istorychnogo materializmu / Ju. Gabermas; [per. z nim. V. Kuplina]. – K.: Duh i Litera, 2014. – 320 s.
7. Gabermas Ju. Zaluchennja inshogo: Studii' z politychnoi' teorii' / Jurgen Gabermas; [pereklad z nim. A. Dahnij]. – L'viv: Astroljabija, 2005. – 416 s.
8. Gabermas Ju. Strukturni zminy u sferi vidkrytosti / Ju. Gabermas; [pereklad z nimec'koi' A. Onyshko; redaktor M. Pryhoda]. – L'viv: Litopys, 2000. – 317 s.
9. D'yui Dzh. Obschestvo i ego problemy / Dzh. D'yui [Per. s angl. I. I. Myurberg, A. B. Tolstova, E. N. Kosilovoi]. – M.: Ideya-Press, 2002. – 160 s.
10. Makiavelli N. Gosudar'. Rassuzhdeniya o pervoi deкаде Tita Liviya. O voennom iskusstve / N. Makiavelli [Per. s it.]. – M.: Mysl', 1996. – 639 s.
11. Markuze G. Odnomernyi chelovek. Issledovanie ideologii razvitoogo industrial'nogo obschestva. – M.: «REFL-book», 1994. – 342 s.
12. Montes'k'e Sh.–L. O duhe zakonov / Sh.–L. Montes'k'e [Sost., perevod i komentirovanie primechanii avtora A. V. Mateshuk]. – M.: Mysl', 1999. – 672 s.
13. Pazenok V. S. Politychna kul'tura i demokratija / V. S. Pazenok // Filosofija polityky. Hrestomatija: U 4-h t. – K.: Znannja Ukrainy, 2003. – T.4. – S.414–423.
14. Ridel' M. Svoboda i vidpovidal'nist' / M. Ridel' [per. z nim.] // Sytnychenko L. A. Pershodzherela komunikatyvnoi' filosofii'. – K.: Lybid', 1996. – S.79–83.
15. Habermas Ju. Komunikativna dija i dyskurs / Ju. Habermas [per. z nim.] // Sytnychenko L. A. Pershodzherela komunikatyvnoi' filosofii'. – K.: Lybid', 1996. – S.84–90.
16. Haiek F. A. Obschestvo svobodnyh / F. A. Haek [Per. s angl.]. – London: Overseas Publications Interchange Ltd, 1990. – 309 s.
17. Hardt M. Mnozhestvo: Voina i demokratiya v epohu imperii / M. Hardt, A. Negri [Per. s angl. pod red. V. L. Inozemceva.]. – M.: Kul'turnaya revolyuciya, 2006. – 559 s.
18. Hatuncev B. I. O prirode vlasti / B. I. Hatuncev. – Saratov: Gublit, 1925. – 152 s.
19. Yaspers K. Vopros o vinovnosti: o politicheskoi otvetstvennosti Germanii / K. Yaspers [per. s nem.]. – M.: Progress, 1999. – 146 s.
20. Yaspers K. Duhovnaya situaciya vremeni / K. Yaspers [per. s nem.] // Yaspers K. Smysl i naznachenie istorii. – M.: Politizdat, 1991. – S.288–418.
21. Honneth A. Kampf um Anerkennung. Zur moralischen Grammatik sozialer Konflikte / Axel Honneth. – Frankfurt a. M.: Suhrkamp, 1994. – 301 s.
22. Honneth A. The Critique of Power: Reflective Stages in a Critical Social Theory / Axel Honneth; [transl. by Kenneth Baynes]. – Cambridge, Mass.: The MIT Press, 1991. – 340 p.

Kostruykov S. V., Ph.D., Professor, Professor of Civil and Commercial Law, SHEI «National Mining University» (Ukraine, Dnepropetrovsk), Kostruykov@mail.ru

The power as a result of the coordination of collective action

In world practice in the social sciences and humanities concept of collective and derivative interpret the concept of collective action based on criticism of the theory of mass society, where totalitarianism appears on only one of the possible symptoms. The team is self-governed social community that can form, but can not make certain over the collective organizational structure. Especially revealing rethinking the notion of team is on the background rethink the phenomenon of power – not as an instrument of coercion and imposition of his will subordinate, but as a result of gaining legitimacy in the free social communication. The government operates within the formal structures determines people's behavior through incentives and sanctions system status, position, prestige. The concept of power in human society, reflecting the principle of hierarchy between people and groups, serves as power relations, which, in turn, can be seen as processes of domination and submission. The danger of mass society is that it always preserves democracy as an alternative opportunity to fully integrate people into a rigid totalitarian structure, depriving a person of multivariate semantic as well and by activity.

Keywords: power, collective action, culture, mass society, organization, democracy, totalitarianism.

Кострюков С. В., доктор философских наук, доцент, профессор кафедры гражданского и хозяйственного права, ГВУЗ «Национальный горный университет» (Украина, Днепропетровск), Kostruykov@mail.ru

Власть как результат координации коллективных действий

В мировой практике в социальных и гуманитарных науках понятие коллектива и производное от него понятие коллективного действия истолковывают на основе критики теории массового общества, по которому тоталитаризм выступает лишь одним из возможных проявлений. Коллектив является самоуправляющимся социальным сообществом, которое может создавать, а может и не образовывать определенные над-коллективные организационные структуры. Особенно показательным переосмысление понятия коллектива оказывается на фоне переосмысления феномена власти – уже не как инструмента принуждения и навязывания своей воли подчиненным, но как результата получения легитимности в свободной общественной коммуникации. Власть действует в рамках формальных структур, определяет поведение людей с помощью стимулов и санкций, системы статусов, должностей, престижа. Понятие власти в человеческом обществе, отражая принцип иерархичности между людьми и коллективами, выступает в виде властных отношений, которые, в свою очередь, могут рассматриваться как процессы властвования и подчинения. Опасность массового общества состоит в том, что оно всегда сохраняет как альтернативу демократии возможность вполне интегрировать человека в жесткую тоталитарную структуру, лишая человека поливариантности как смысловой, так и деятельности.

Ключевые слова: власть, коллективное действие, культура, массовое общество, организация, демократия, тоталитаризм.

УДК 174(045)

Красніцька Г. М.,
кандидат історичних наук, доцент кафедри
філософії та економічної теорії,
Вінницький торговельно-економічний інститут
(Україна, Вінниця), zarinka66@mail.ru

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ

Проаналізовано процес формування корпоративної культури на підприємствах. Наводиться чітка послідовність розробки даної методики та взаємозв'язок із основними структурними елементами корпоративної ідеології.

Ключові слова: корпоративна культура, структура корпоративної культури, елементи корпоративної ідеології, бачення, ціль, принципи установи, фірмовий стиль, марочна назва, організаційна культура.

За останні кілька років питання культури, і особливо культури у великих організаціях, все більше привертають увагу теоретиків і дослідників. Дійсно, ми живемо в час, коли тисячі людей знають, чим характеризується культурна обстановка в організації.

Розгляд організацій як спільнот, що мають однакове розуміння своїх цілей, значення та місця, цінностей і поведінки, викликало до життя поняття корпоративної культури.

Новий термін «корпоративна культура» здається таким тільки на перший погляд. На зорі монополізму, коли засновник найбільшої автомобільної корпорації Форд вітався зі своїми робітниками за руку і вітав їх з сімейними урочистостями, він створював на своїх заводах саме цю саму культуру – загальну сприятливу атмосферу серед персоналу всіх рівнів – ефемерне явище, яке не можна торкнутися в буквальному сенсі, але чії плоди дуже матеріальні, так як безпосередньо сприяють збільшенню доходів компанії [5].

У літературі часто трапляються такі поняття як «ідеологія організації», «філософія організації», «ділова культура» та інше. Найчастіше в ці поняття вкладається зміст саме корпоративної культури.

Великого значення розвитку корпоративної культури, як можливості залучення найкращого персоналу, надають американські компанії. Консультанти Томас Дж. Пітерс і Роберт Х. Уотермен у процесі аналізу «наддосягнень» 62 американських фірм з'ясували:

- 88% серед високоприбуткових фірм мають спеціальні підрозділи, які відповідають безпосередньо за впровадження моральних цінностей;
- 74% популяризують програму цінностей установи для залучення та переманювання найкращих кадрів;
- 65% фірм мають програми поєднання цих цінностей із заходами для підвищення рентабельності.

У компаній із середнім і низьким рівнем прибутку відповідні показники були нижчими майже вдвічі, а деякі відсутні взагалі. Характеризуючи розвиток корпоративної культури в Україні, за результатами соціологічних досліджень можна говорити про таке:

- 55% сучасних українських керівників вважають, що в ідеалі корпоративна культура має бути на підприємстві;
- 40% наших підприємців намагаються сформувати її за допомогою західних технологій;
- 35% визнають потребу в ній, але для цього в них не вистачає ні часу, ні ресурсів;
- 25% узагалі вважають її непотрібною [4].

З одного боку, корпоративна культура – це система особистих і колективних цінностей, що приймаються та поділяються всіма членами колективу. З іншого боку, під корпоративною культурою розуміють набір прийомів і правил вирішення проблеми зовнішньої адаптації та внутрішньої інтеграції працівників, правил, що виправдали себе в минулому та підтвердили свою актуальність сьогодні [2].

Розглядаючи корпоративну культуру як цілісний комплекс проявів розпочнемо з процесу її формування починаючи з аналізу багаторівневості.

Перший рівень (внутрішній) корпоративної культури визначається латентними, або прихованими атрибутами. До них можна віднести, наприклад, неписані правила взаємин співробітників, цінності працівників компанії, їхні переконання, установки, правила поведінки. Характерною особливістю цього рівня корпоративної культури є те, що атрибути, які утворюють його, мають особистісний характер, тому більшість їх не підлягає регламентам і декларуванню.

Другий рівень (базовий) визначається офіційними задекларованими принципами діяльності установи. Це найчастіше може бути місія організації, кодекс компанії (у тому числі моральний кодекс) та інші регламенти, в яких прописуються концептуальні, соціальні, моральні